
 <p>Research Journal MATIN Imam Khomeini and the Islamic Revolution</p>	<p>Print ISSN: 2423-6462 Online ISSN: 2676-5888 Home page: https://matin.ri-khomeini.ac.ir</p>	 <p>Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution</p>
---	--	---

Research Paper

Raising the Disciples by University Faculty Members with an Approach to Imam Khomeini's Viewpoints

Saeed Abulqasemi¹ *Bijan Abdullahi²Hamidreza Arasteh³Abdulrahim Naveh Ebrahim⁴

1. PhD (Higher Education Administration), Faculty of Management, Kharazmi University, Tehran, Iran.
2. Professor (Educational Administration), Faculty of Management, Kharazmi University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
3. Professor (Higher Education Administration), Faculty of Management, Kharazmi University, Tehran, Iran.
4. Professor (Higher Educational Administration), Faculty of Management, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Article Info	Abstract
<p>Article type: Book Review</p> <p>Article history: Received: April 30, 2023 Received in revised form: August 23, 2023 Accepted: August 29, 2023 Published online: December 21, 2024</p> <p>Keywords: Raising the disciples, education, faculty members, Imam Khomeini, disciple</p> <p>*Corresponding author: biabdollahi@khu.ac.ir</p>	<p>The issue of training the disciples occupies a major chunk of the theory of Islamic education. The goal of universities should be to create and develop scientific thinking approach among students and prepare them to solve life problems. In the necessity and importance of this research, it should be said that studying and examining the theoretical principles of training the disciples will be effective in enlightening the teacher's thoughts and creating his scientific thought and logic. Other studies conducted on the topic of training the disciples have been done by focusing only on one or two dimensions of the total dimensions identified in this research. This research has been conducted through inductive qualitative content analysis method, and its statistical population includes the works of Iranian religious thinkers of the last fifty years, in the Persian language, in the field of education. The findings of this research have led to the development of a framework for raising the disciples by faculty members of the academia. Paying attention to the issue of raising the disciples by university faculty members, who play the greatest role in improving the quality of education, research and social services, and assigning an effective current of teaching and learning and educating the students within the framework of raising the disciples in all dimensions, is necessary in higher education programs.</p>
<p>Cite this article: Abulqasemi, S. ; Abdullahi, B. ; Arasteh, H. R. & Naveh Ebrahim A. (2024). Raising the Disciples by University Faculty Members with an Approach to Imam Khomeini's Viewpoints <i>Matin Research Journal</i>, 26(105), 1-29. https://doi.org/10.22034/matin.2023.364171.2098</p> <p> © The Author(s). Publisher: Research Institute of Imam Khomeini and Islamic. This is an open-access article distributed under the CC BY (license http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).</p>	

Introduction and statement of the problem

The degree needs people who, with interest and educational and research skills, know their needs better in today's complex age, professionals should be inclusive of disciples in what they see. what he hears and what they read, nurturer.

Cultivating disciple, based on the theoretical theory of Islamic education, occupies the majority of the subject. The purpose of universities is to create and develop scientific thinking in people and to prepare students to solve life problems.

Education in cultivating disciple wants to guide the student to the principle and purpose of human life, to bring about gentle qualities and movements in him, so that he can be successful and successful in the well-being of others with peace and tranquility and benefit from a healthy life. be successful All the concerns about cultivating disciple is that in most of the scientific centers of mankind, they are satisfied with education with its limited meaning. Cultivating disciple and scientific education as a tradition that can be seen from the life of the Imams of the Infallible (peace be upon them) in the practice of Shia jurists and mujtahids.

Regarding the need and investigation of this research, it should be said: and the theoretical investigation of Cultivating disciple, in enlightening the thoughts of the professor and creating his thinking and logic. Determining the goal in your relationships with students and paying attention to cultural heritage and social values and the quality of their transfer to students and evaluation and development of these values, as well as students' performance, towards social life, acceptance of future responsibilities and success in life. can take action directly.

Imam Khomeini's belief is that a person should improve himself first, and he considered the discipline and cultivation of the teacher to be a priority, and he always ordered the teachers to create a spirit of hope in the students and to follow and continue the education by them. They say in the category of education and training and especially discipleship: "Even university professors need education and learning, and the same in old scientific fields".

Background

In the previous research, Sobhani Nejad et al. (2008) investigated the main components of discipleship. Khazaviri (2014) describes discipleship in three fields: scientific, educational, and social. Ghaffari et al. (2011), to the elements of Imam's scientific ethics, such as order and discipline, encirclement and domination. Scientific, scientific creativity and innovation and critical spirit has been pointed out. Dehghani and colleagues (2012), in this research only from the perspective of the behavioral dimension and the interaction component, the subject of discipleship has been studied.

Method

According to the research method which is among qualitative methods and data and information A radiation source should be analyzed using the inductive qualitative content analysis method. Most of the analytical methods are using descriptive indices and mainly using the frequency of open and central codes.

The community in this research is the works of Iranian religious thinkers of the last fifty years, in

Persian language in the field of educational sciences, and the sample was selected purposefully, and Bazaz was the data collector, researcher and data analysis.

Content analysis

The validity of the results was checked and confirmed from two aspects: first; Because a part of the proposed results in this research has been analyzed and interpreted in previous research, which has led to the validity of the results. Second, The extracted results were presented to two educational management professors and researchers and were reviewed by them and accepted by them with some changes.

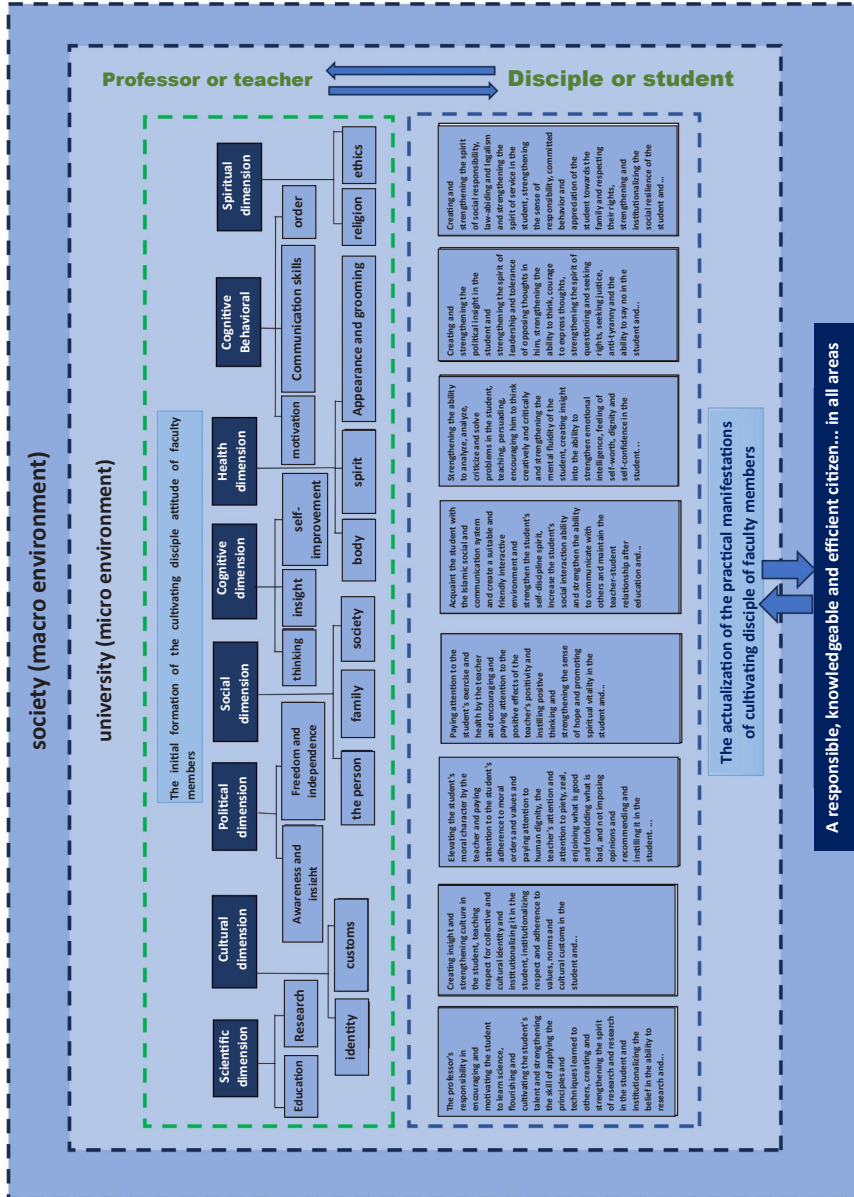
To calculate the reliability of the test, usually, a few works are selected from among the analyzed works, and each of the works is coded twice in a short and specific time interval, then the specified codes are compared with each other. This method is used to evaluate the stability of the researcher's coding. In each of the works, codes that are similar to each other at two points in time are identified as "agreement" and non-similar codes are identified as "disagreement".

Findings

According to the findings of this research, 8 dimensions, 20 components and 96 indicators were extracted for the framework of discipleship of academic staff members.

Discussion and conclusion

Paying attention to the Cultivating disciple of faculty members and the special attention of policymakers and higher education planners to the results of this research, will improve the performance of university faculty members in the field of Cultivating disciple, who play the biggest role in improving the quality of education, research and social services. has been done and therefore, the allocation of an effective flow of remembering and learning and educating students in the form of Cultivating disciple in all dimensions is felt more in higher education, paying attention to the results of this research can be because the Cultivating disciple of faculty members is neglected and Neglect has occurred, it is slow to recover and by comparing these results with the current situation of Cultivating disciple ruling universities, new and fresh dimensions can be added to the current conditions and in this way the shortcomings and deficiencies can be eliminated.

شاگردپروری اعضای هیأت علمی با رویکردی به آرای تربیتی امام خمینی (ره)

سعید ابوالقاسمی^۱

بیژن عبدالهی^۲

<https://doi.org/10.22034/MATIN.2023.364171.2098>

حمیدرضا آراسته^۳

عبدالرحیم نوه ابراهیم^۴

مقاله پژوهشی

چکیده: موضوع شاگرد پروری بر اساس تئوری نظری تعلیم و تربیت اسلامی، سهم عمده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد. هدف دانشگاه‌ها باید ایجاد و رشد طرز فکر علمی در افراد و آماده کردن دانشجویان برای حل مسائل زندگی باشد. در ضرورت و اهمیت این تحقیق باید گفت مطالعه و بررسی اساس نظری شاگردپروری، در تنویر افکار استاد و ایجاد فکر علمی و منطقی او مؤثر خواهد بود. پژوهش‌های انجام گرفته با موضوع شاگردپروری فقط در یک یا دو بعد از ابعاد شناسایی شده در این پژوهش صورت گرفته است.

این پژوهش با روش تحلیل محتوای کیفی استقرایی صورت گرفته است و جامعه آماری آن آثار اندیشمندان دینی ایرانی پنجاه سال اخیر، به زبان فارسی در حوزه علوم تربیتی است. یافته‌های این پژوهش، منجر به طراحی چارچوب شاگردپروری اعضای هیأت علمی گردیده است. توجه به شاگردپروری اعضای هیأت علمی که بزرگ‌ترین نقش را در بهبود کیفیت آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی ایفا می‌کنند و اختصاص جریانی اثربخش از یاددهی و یادگیری و تربیت دانشجویان در قالب شاگردپروری در تمام ابعاد، در آموزش عالی ضروری است.

کلیدواژه‌ها: شاگرد پروری، تربیت، اعضای هیأت علمی، امام خمینی، شاگرد.

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۲. استاد مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

E-mail: biabdollahi@khu.ac.ir

۳. استاد مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۴. استاد مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

استناد: ابوالقاسمی، سعید؛ عبدالهی، بیژن؛ آراسته، حمید رضا و نوه ابراهیم، عبدالرحیم (۱۴۰۳). شاگردپروری اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها، با رویکردی به نظرات تربیتی امام خمینی (ره). پژوهشنامه ماتین، ۲۶(۱۰۵)، ۱-۲۹. <https://doi.org/10.22034/MATIN.2023.364171.2098>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۶/۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۷

پژوهشنامه ماتین / سال بیست و ششم / شماره صد و پنجم / زمستان ۱۴۰۳ / صص ۲۹-۱

بیان و ضرورت مسئله

در جهان امروز به افرادی نیاز است که بتوانند با دانش، علاقه و مهارت‌های آموزشی و پژوهشی، نیازهای خود را در عصری با پیچیدگی‌های گسترده، برطرف کنند.

از دیدگاه تعلیم و تربیت اسلامی، شاگرد از مهم‌ترین موقعیت، ارزش، احترام و محبت در برابر استاد برخوردار است. استاد باید خود از ایمان بالایی برخوردار باشد و ناظر بر اعمال خود بوده تا بتواند الگوی شایسته‌ای برای شاگردانش باشد و در درون آن‌ها نفوذ یافته، شوق و اشتیاقشان را به علم و دانش برانگیخته سازد. مسئله پرورش روحی و نفسانی از دیدگاه تعلیم اسلامی در کنار پرورش ابعاد دیگر از اهمیت زیادی برخوردار است.

موضوع شاگردپروری بر اساس تئوری نظری تعلیم و تربیت اسلامی، سهم عمده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد. تصور اینکه کار استاد تهیه مطالب درسی و تدریس آن‌هاست کاملاً بی‌اساس و ناشی از عدم توجه به مبانی تربیتی و نقشی است که استاد در جریان تعلیم بر عهده دارد. دانشگاه‌ها باید در ایجاد و رشد طرز فکر علمی در افراد و آماده کردن دانشجویان برای حل مسائل زندگی سعی کنند.

شاگردپروری، موضوع و مفهومی فراتر و جامع‌تر از موضوعات و مفاهیمی از جمله آموزش^۱، مربیگری^۲، راهنمایی^۳، کارآموزی^۴، مرید پروری^۵ و تلمذ^۶، است استاد باید شاگرد را در تمام ابعاد تربیتی پرورش دهد.

تربیت به مفهوم شاگرد پروری، باید شاگرد را به اصل و هدف زندگی راهنمایی کند و صفات و تمایلات لطیفی را در او به ثمر رساند تا در بهزیستی با دیگران توأم با صلح و آرامش و بهره‌مند شدن از یک زندگی سالم، موفق و کامیاب شود. تمام دغدغه‌ها در خصوص شاگردپروری این است که تقریباً در همه مراکز علمی بشر، به تعلیم با مفهوم

-
1. Learning
  2. Coaching
  3. Mentoring
  4. Apprenticeship
  5. Discipleship
  6. Pupilage

محدود آن قناعت شده است. آنچه از نظر بازرسان مراکز علمی و حتی اولیای شاگردان در جامعه کنونی متأسفانه در درجه اولی اهمیت قرار دارد، این است که فقط شاگرد معلوماتی کسب کند و در امتحانات موفق شود (حجتی، ۱۳۶۵، ص. ۱۶۲).

شاگردپروری مقوله‌ای است که ما در آن دارای بیشینه تمدنی بوده‌ایم؛ هرچند که در سال‌های اخیر، مورد بی‌توجهی واقع شده است؛ به طوری که در گذشته، شاگرد، تمام شخصیت استاد را دریافت می‌کرد و الگوی خود قرار می‌داد (حرزایوی، ۱۳۹۴).

در اسلام و جامعه اسلامی، نقش شاگردپروری پرورش انسان‌های تربیت شده به اخلاق اسلامی و مذهب و آماده کردن آن‌ها برای ایفای نقش‌های حساس هدایتگری در مناسبات سیاسی - اجتماعی با هدف رساندن جامعه انسانی و اسلامی به سعادت دنیوی و اخروی است؛ زیرا توجه به روح معنویت و تربیت انسان کامل معنوی تنها از این طریق میسر است و از طریق ابزار پیشرفته و سخت‌افزاری انباشت علوم امکان‌پذیر نیست (غفاری و همکاران، ۱۳۹۱).

شاگردپروری و تربیت علمی به‌عنوان یک سنت که از سیره ائمه معصومین^(ع) اتخاذ شده است در رویه فقها و مجتهدین شیعه به‌خوبی دیده می‌شود. فقها به‌عنوان ارکان حوزه‌های علمیه شیعه، علاوه بر اینکه میراث‌داران اصلی فکر و اندیشه اهل بیت^(ع) هستند؛ روش‌های متعالی و مترقی تربیت و انسان‌سازی را نیز از خاندان عصمت^(ع) دریافت و نزد بشریت به یادگار گذاشته‌اند. در حوزه‌های علمیه رابطه استاد و شاگرد برخلاف دانشگاه‌ها آن‌قدر برجسته و پراهمیت است که گاهی نام‌گذاری مکاتب علمی و اخلاقی بر اساس همین رابطه دوسویه شکل می‌گرفته است و گاهی تسمیه مکاتب بر اساس آثار وجودی استاد که در شخصیت شاگردان عینیت یافته است صورت می‌پذیرد. تا جایی که تاریخ از روش خاص شاگردپروری میرزای شیرازی به مکتب سامرا یاد می‌کند یا در مقایسه اسلوب فقهی و اصولی بروجردی و امام خمینی با خوبی از تعبیر مدرسه قم و نجف استفاده می‌کند (حرزایوی، ۱۳۹۴).

در دانشگاه‌ها، میان استاد و شاگرد نسبتی مکانیکی برقرار است و مبحث شاگردپروری در دانشگاه‌ها مغفول مانده است. در صورتی که در سنت ما ویژگی‌های علمی، اجتماعی و اخلاقی و... توأمان برای استاد و شاگرد مدنظر بوده است، امری که نسبت آن‌ها را با

یکدیگر عمیق تر می کند. در یک افق وسیع تر هر استادی در تدریس خود باید از ویژگی های مختلفی برخوردار باشد و اساساً این ویژگی ها لازم و ملزوم یکدیگرند. در این سنت به معنای واقعی کلمه آموزش و پرورش در کنار هم و در درون هم تحقق پیدا می کند و استاد امری بیرونی از شاگرد نبوده، بلکه استاد و شاگرد یک کل یکپارچه را تشکیل می دهند. در ضرورت و اهمیت این تحقیق باید گفت: شاگرد پروری، با اهداف بلند پویای روابط شاگرد و استاد در نظام آموزش عالی و توجه به والاترین جنبه های معنویت فردی، گروهی، سازمانی، ملی و بین المللی که مهم ترین رکن و محور در توسعه و تعالی علمی و انسانی نظام آموزش عالی است، همخوانی دارد. مطالعه و بررسی اساس نظری شاگرد پروری، در تنویر افکار استاد و ایجاد فکر علمی و منطق وی تأثیر خواهد داشت. استادی آشنا به ابعاد، مؤلفه ها و نشانه های مستخرج شده برای شاگرد پروری، می تواند در تهیه نقشه، ایجاد روش تعیین هدف، در روابط خود با شاگردان و توجه به میراث فرهنگی و ارزش های اجتماعی و کیفیت انتقال آن ها به شاگردان و ارزش سنجی و توسعه این ارزش ها و همچنین آماده کردن شاگردان، جهت زندگی اجتماعی، قبول مسئولیت های آینده و موفقیت در زندگی، به طور مؤثر گام بردارد و باعث شود، شاگرد در شئون مختلف زندگی با مهارت وارد عمل شده و در برابر موقعیت های گوناگون درست عمل کند.

پیشینه پژوهش

سبحانی نژاد و رسولی (۱۳۸۸) در تحقیق خود به بررسی عمده ترین مؤلفه های شاگردپروری پرداخته اند که عبارتند از: سعی مداوم استاد بر ایجاد روحیه تحقیق و تحلیل در دانشجو؛ توجه کامل استاد به سخن دانشجو و مخاطب خود؛ حضور استاد در کلاس با مطالعه قوی؛ دقت خاص استاد در شکافتن مطلب برای فهم عمیق دانشجو و سنجش درک و فهم شاگرد در ابتدای درس و سپس تدریس.

حریزای (۱۳۹۴)، شاگردپروری را در سه عرصه علمی، تربیتی و اجتماعی عنوان می کند. غفاری و همکاران (۱۳۹۱)، به مؤلفه های اخلاق علمی امام مانند نظم و تواضع، احاطه و تسلط علمی، خلاقیت و نوآوری علمی و روحیه انتقادپذیری اشاره کرده اند. داوری و سبحانی (۱۳۹۴)، به شیوه خاص تربیتی ائمه از جمله شاگردپروری اشاره کرده اند. حسینی و

قدسی (۱۳۹۵)، به روش‌های تربیتی امام صادق^(ع) در تربیت شاگردان پرداخته‌اند. زین‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵) به کیفیت تعامل استاد- دانشجو و ارتباط بین محیط پژوهش آموزی و خودکارآمدی پژوهش پرداخته‌اند. کهنوجی (۱۳۹۷) نقش و کاربست مؤلفه‌های تعامل عاطفی در روابط استاد و دانشجو در کلاس درس را مطرح می‌کند. بهادر و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهش خود فقط از منظر بُعد رفتاری و مؤلفه تعامل به موضوع شاگردپروری پرداخته‌اند. داور پناه و همکاران (۱۳۹۰) به شناسایی تفاوت و تشابه ویژگی‌های معلم و شاگرد و روابط بین آن‌ها از دیدگاه امام محمد غزالی و توماس آکویناس پرداخته‌اند. صیامیان و همکاران (۱۳۹۱)، به شناخت ویژگی‌های استاد در ارتقای کیفیت آموزش پرداخته‌اند. سیفی و همکاران (۱۳۹۶) به رابطه استاد و شاگرد در نظام سنتی آموزش هنرها، اشاره کرده‌اند. پژوهش پاشنا (۱۳۹۳) در خصوص خودکارآمدی عمومی دانشجویان است. اله ویسی (۱۳۸۹) به موضوع اخلاق در حرفه استادی پرداخته است.

در پژوهش‌های دیگر از جمله کرم‌خانی (۱۳۸۸)، صادق‌پور (۱۳۹۰)، اشرفی امین و امیر طاهری افشار (۱۳۹۳)، حائری زاده و همکاران (۱۳۸۸)، خادم زاده (۱۳۹۴)، هاگنور و ولت (۲۰۱۴)، ویسنت لچوگا (۲۰۱۱)، احمد و همکاران (۲۰۱۷) تعامل استاد و دانشجو؛ یو و جیا (۲۰۰۹) روابط استاد و دانشجو، سلامی محمدآبادی (۱۳۸۹)، رابطه هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانشجویان؛ دالتون (۲۰۰۴)، کیهپرت (۲۰۰۵)، آستین و همکاران (۲۰۱۰)، رشد معنوی دانشجویان؛ پنینگز و همکاران (۲۰۱۸)، ساتاماریا (۲۰۱۷)، چنگ و همکار (۲۰۱۴)، پرورش استعداد؛ پینر (۲۰۰۱)، راهنمایی شاگرد بیان شده است.

در این راستا پژوهشی که یک چارچوب مدون از شاگردپروری که ابعاد و مؤلفه‌ها و نشانگرهای روابط شاگرد و استاد در نظام آموزش عالی را که از مهم‌ترین ارکان و محور در توسعه و تعالی علمی و انسانی نظام آموزش است، برای استفاده اعضای هیأت علمی ارائه نکرده است. دلایل آن اولاً فقدان مفهوم‌سازی منسجم از ماهیت و کیفیت شاگردپروری است، بسیاری از مطالعات، رابطه استاد و شاگرد را از روش کمی به‌عنوان متغیر «وابسته» بررسی کرده‌اند. ثانیاً معدود مطالعات کیفی‌ای که عملاً درباره روابط استاد و شاگرد و شاگرد پروری صورت گرفته و این مطالعات ما را به سطح بعدی، یعنی استخراج گسترده‌تر و بیشتر ابعاد قابل تعمیم شاگردپروری نمی‌رساند. ثالثاً در خصوص شاگرد پروری، بیشتر

ادیات بدون توصیف کیفیت شاگردپروری، بر تعاملات استاد، دانشجو یا دانشکده و دانشجو متمرکز است. در این مقاله سعی شده موضوع شاگردپروری اعضای هیأت علمی، به‌طور جامع‌تر در قالب یک مدل مفهومی کاربردی برای اعضای هیأت علمی و ذیل ابعاد و مؤلفه‌های مستخرج گردیده از آثار بررسی شده اندیشمندان دینی برای استفاده دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و همچنین سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی عالی ارائه شود.

مبانی نظری

مبانی آموزش و تربیت، از موقعیت آدمی و عواملی که حیات او را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، بحث می‌کند. هدف نهایی تربیت، رشد انسان است، برای تحقق این اهداف تربیتی، برنامه‌ریزان، مربیان و استادان، به‌ناچار باید، فراگیران و عواملی که حیات آن‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد در تدوین اهداف و انتخاب تجارب و محتوای پرورشی و نیز تعیین راهبردهای آموزشی و از همه مهم‌تر استانداردهای آموزشی مدنظر قرار دهند (حسینی نسب، ۱۳۷۵). تعلیم و تربیت دربرگیرنده مبانی دینی و فلسفی (انسان‌شناسی، هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی)، مبانی روان‌شناختی (جسمانی، شناختی، عاطفی و اجتماعی)، مبانی زیست‌شناختی و مبانی فن‌شناختی (فناورانه) است و همچنین به ویژگی‌های فراگیران، مربیان و استادان، فرهنگ و فضاهای تربیتی و آموزشی، راهبردهای یاددهی و یادگیری باید توجه کرد. تعدادی از اندیشمندان هدف تعلیم و تربیت را به هدف غایی (رسیدن به توحید در مرحله اعتقاد و عمل) و واسطی (اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی) تقسیم‌بندی کرده‌اند (صالحی و یاراحمدی، ۱۳۸۷، ص. ۳۳).

تعلیم و تربیت از سیاست‌های بنیادین اسلام بوده و از اهداف زیربنایی بعثت رسول خداست. با تفکر، قوای درونی انسان شکوفا می‌شود و زمینه حرکت کمالی او فراهم می‌شود؛ لذا همراه علم‌آموزی و تفکر، تربیت یا پرورش اخلاقی و تهذیب نفس نیز مطرح می‌شود که در اسلام بر این امر بسیار تأکید شده است و از زمان ظهور اسلام مبادی و مبانی تعلیم و تربیت به‌عنوان یک علم بنانهاده شده است. از دیدگاه قرآن، انسان کرامت دارد و شایسته تکریم است. در تعلیم و تربیت، مخصوصاً در آموزش عالی، توجه به تکریم دانشجو اهمیت خاصی دارد، منظور از تکریم دانشجو، توجه به حقوق مادی و معنوی اوست.

امام خمینی در خصوص ضرورت و نیاز تربیت انسان معتقد است: «همه جمعیت دنیا احتیاج به تعلیم و تربیت دارند، هیچ کس نمی‌تواند ادعا کند که من دیگر احتیاج ندارم به اینکه تعلیم و تربیت بشوم. رسول خدا تا آخر هم احتیاج داشت، منتها احتیاج او را خدا رفع می‌کرد ما همه احتیاج داریم» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۷، ص ۲۳۷).

امام، همواره در سخنان خود، بر یک شرط اساسی به عنوان تعلیم و تربیت اسلامی تأکید می‌کند. ایشان عقیده دارد درزمینه شاگردپروری و آموزش نسل جوان در زمینه‌های مختلف علوم، اولین مسئله‌ای که باید مورد توجه اولیای آموزشی باشد، این است که سعی کنند در ابتدا روح جوانان را از هرگونه پیرایه دور کنند و آن‌ها را به تهذیب نفس علاقه‌مند سازند.

از دیدگاه ایشان «علم نور است، ولی در دل سیاه و قلب فاسد دامنه ظلمت و سیاهی را گسترده‌تر می‌سازد» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ص ۱۸). نکته شایان توجه این است که قرب به خداوند فقط هنگام تحقق جامعه ایدئال عملی نیست، بلکه هرگاه فرد در تحقق جامعه ایدئال به وظیفه خویش عمل کند، انسان متقرب الی الله است و به‌سوی هدف غایی خویش در حرکت و این رمز برابری انسان‌ها از حیث نسبتی است که با کمال انسانی دارند؛ یعنی هر انسان در هر جامعه و در هر مقطع تاریخی می‌تواند هدف خویش را قرب الهی در نظر بگیرد و به میزان تلاشی که با توجه به شرایط محیطی می‌کند، به قرب حق نائل آید.

امام مسئله اساسی درزمینه تعلیم و تربیت را مسئله روح و قلب آدمی می‌داند و معتقد است که اگر قلب آدمی الهی شود، همه کردار، رفتار و نیات او نیز الهی خواهد شد. ایشان معتقد است: «تمام کتب انبیا- خصوصاً کتاب مقدس قرآن کریم- کوشش دارند به اینکه این انسان را تربیت کنند. برای اینکه با تربیت انسان، عالم اصلاح می‌شود. آن‌قدر که انسان غیر تربیت‌شده مضر است به جوامع، هیچ شیطانی و هیچ حیوانی و هیچ موجودی آن‌قدر مضر نیست؛ و آن‌قدر که انسان تربیت‌شده مفید است برای جوامع، هیچ ملائکه‌ای و هیچ موجودی آن‌قدر مفید نیست» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص ۱۵۳). همچنین ایشان، معتقدند که انسان دارای بالاترین ظرفیت است و این معلم است که می‌تواند او را به‌سوی نور و یا ظلمت ببرد. همچنین معتقد است که معلمی نقش بسیار حساس و مهمی است و مسئولیت بسیار زیادی دارد (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۹، ص ۲۹۱).

امام معتقد است انسان در ابتدا باید به اصلاح خود بپردازد و تهذیب و تزکیه معلم

را دارای اولویت می‌داند و همواره معلمان را به ایجاد روحیهٔ امید و پیگیری و استمرار امر تعلیم در شاگردان سفارش می‌کرد. یکی از زمینه‌های مطالعاتی وسیع و عمیق در حوزهٔ تعلیم و تربیت، پرداختن به اندیشهٔ انسان‌هایی است که از آنان به‌عنوان «مربیان بزرگ» یاد می‌شود. یکی از زمینه‌های مطالعاتی مهمی که کمتر در قالب فعالیت‌های علمی و دانشگاهی به آن پرداخته شده است، آرای تربیتی مربیان تربیتی بزرگ معاصر ایران و شخصیت‌های بزرگی نظیر امام است. ایشان دارای شخصیت و ویژگی‌ای فراتر از یک فیلسوف و مربی تربیتی است و به‌حق می‌توان ایشان را علاوه بر اسوه و الگوی تربیتی، به‌عنوان یک مصلح بزرگ اجتماعی دانست (غفاری و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۶۶).

سیره، آرا و اندیشه‌های تربیتی امام را باید به‌عنوان یک منظومهٔ تربیتی شمرده که شامل مؤلفه‌های فراوانی مانند جایگاه تربیت در زندگی فردی و اجتماعی، مبانی و اصول، اهداف و محتوای آن است. در واقع از آنجا که اسلام در اندیشهٔ امام مکتب جامعی است که امور مادی را ذیل امور معنوی تنظیم و هدایت می‌کند، بُعد مادی و مربوط به عالم طبیعی را وسیله‌ای برای پرورش انسان و دستیابی به سعادت نهایی می‌داند:

رژیم اسلامی مثل رژیم‌های، مکتب‌های مادی نیست، مکتب‌های مادی تمام هم‌مشتان این است که مرتع درست بشود! تمام همت این است که منزل داشته باشند؛ رفاه داشته باشند، آن‌هایی که راست می‌گویند، اسلام مقصدش بالاتر از این‌هاست. مکتب اسلام یک مکتب مادی نیست؛ یک مکتب مادی معنوی است. مادیت را در پناه معنویت، اسلام قبول دارد. معنویات، اخلاق، تهذیب نفس. اسلام برای تهذیب انسان آمده است؛ برای انسان‌سازی آمده است. همه مکتب‌های توحیدی برای انسان‌سازی آمده‌اند. ما مکلفیم انسان بسازیم (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۵، ص. ۵۳۱).

همان‌طوری که خود انسان منحصر به یک بعد خاصی نیست. اسلام هم آمده است این انسان را درستش کند و بسازد و همه بعدهایش را، نه یک بعد فقط، نه همان بعد روحانی تنها که غفلت کند از این جهات طبیعت و نه فقط بعد طبیعت که اکتفا به این کند از آن. این وسیله است [دنیا]، این مقصد [آخرت]. در مکتب امام، همین جهت‌گیری درست است که در

همه شئون زندگی تعیین کننده پیروزی یا شکست حقیقی است. «دانشگاه را باید شما رو به خدا ببرید، رو به معنویت ببرید و همه درس‌ها هم خوانده بشود، همه درس‌ها هم برای خدا خوانده بشود. اگر این را توانستید که شما برای این کار بروید و این کار را بکنید در کارتان موفقید، چه برسید به مقصدتان، چه نرسید به مقصدتان (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۵، ص ۴۴۸).

از دیدگاه امام دانشگاه به جهت نقش ویژه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی خود، همواره از اهم امور و مبدأ همه تحولات جامعه است. اصلاحات اجتماعی تابعی از اصلاحات دانشگاه بوده و آن قدر برای دانشگاه اهمیت قائل است که در کلامش، این نهاد اجتماعی با سرنوشت انقلاب و اسلام پیوند ناگسستی دارد. دانشگاه از دیدگاه ایشان آن قدر اهمیت دارد که اگر نقش واقعی خود را نداشته باشد، همه چیز مملکت از دست خواهد رفت. ایشان در جمله‌ای این اهمیت را گوشزد کرده است: «اگر دانشگاه را ما سست بگیریم و از دست ما برود، همه چیزمان از دستمان رفته است» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص ۱۴۱).

استاد و دانشجو در دانشگاه اسلامی، از تعهد و تخصص کافی به صورت مکمل برخوردار است و در جهت علم‌آموزی، تهذیب نفس و خدمت به جامعه از طریق به کارگیری علم و دانش و هدایت فکری و اجتماعی مردم عمل می‌کنند. دانشگاه‌ها به عنوان شریان اصلی گسترش علم و فرهنگ در جامعه همواره از ارزش و احترام خاصی برخوردار بوده‌اند و انسان‌ساز و فرهنگ‌آفرین هستند. دانشگاه در جامعه یک واسطه نهادی است که با مجموعه شرایط فرهنگی و اجتماعی در تعامل است. مراکز علمی از روند تحولات اجتماعی و فرهنگی تأثیر می‌پذیرند و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارند و کارکردهایی چون ارتقای آگاهی‌های عمومی، نظم اجتماعی درونی مبتنی بر تعادل در نظام قشربندی اجتماعی، اجتماعی کردن افراد همسو با اهداف و ارزش‌ها، هماهنگ‌سازی خرده‌فرهنگ‌ها، تحکیم روابط قراردادی، تهیه فلسفه اجتماعی جامعه و نقد سیاست‌های عمومی سبب ایجاد نقش فعال آن در جامعه شده است (سبحانی نژاد و همکاران، ۱۳۸۸).

یافته‌ها از دیدگاه امام مؤید این نکته است که دانشجو یک قشر آگاهی است که می‌تواند

در اجتماع نقش مؤثری ایفا کند؛ اما ایشان معتقد است دانشجوی برای اینکه بتواند نقش خود را کامل نماید باید در کنار سایر اقشار اجتماعی از جمله روحانیون، بازاریان، نظامیان و عامه مردم باشد. امام با بیان این دیدگاه که دانشگاه نباید محیط دغدغه‌های شخصی اساتید و دانشجویان باشد. دانشگاه را محلی برای دغدغه‌های اجتماعی اندیشمندان برای درک دردهای اقشار جامعه می‌داند. ایشان در مقولهٔ تعلیم و تربیت و به‌طور اخص شاگردپروری می‌گوید:

حتی اساتید دانشگاه هم محتاج به تعلیم و تعلم هستند و همین‌طور در حوزه‌های علمی قدیمی. آن‌ها هم در یک حدی قانع نباید باشند و تا آخر عمر مشغول باشند؛ مشغول به تحصیل، مشغول به تعلیم. آن‌هایی که مدرس هستند و تعلیم می‌دهند، توجه دارند که خودشان استفاده می‌کنند از تدریستان و از تعلیمشان و از شاگردهایشان بسیاری از امور را. چون آنجاها یک بحث آزادی است و هر کس حق دارد که اشکال بکند و حرف استاد را قبول نکند و حرف استاد را رد بکند. اساتید می‌دانند که در این ردوبدل و در این اعطا و اخذ، اخذ زیاد است و انسان در همان‌جا تربیت علمی می‌شود. قضیهٔ علم معلوم است و همه می‌دانند که یک ... شریفی است که همه آرزوی او را دارند؛ و در فطرت انسان این است که هیچ‌وقت بس ندارد. فطرت این‌طوری است. شما اگر فرض بکنید که تمام علوم مادی و معنوی را بدانید و بشنوید، یک وقتی که در یکجایی هست که یک علم دیگر هم هست، فطرت شما آن را هم می‌خواهد. غیرمتماهی است فطرت در همهٔ امور. اهمیت علم، یک امری است که همه می‌دانند و واضح است... اما اگر تربیت معنوی نباشد پهلوی علم و پرورش روحی نباشد... همین عالمی که تهذیب نفس نداشته است و همین اساتید دانشگاهی که مهذب نبوده‌اند، برای یک کشور تحفهٔ فساد می‌آورند، بهتر می‌توانند فساد را در کشور ایجاد کنند. شما می‌دانید ان‌شاءالله و باید بدانید که در طول تاریخ که ما و شما و ملت ما صدمه دیده است و در این اعصار اخیر که صدمات بیشتر شده است و وابستگی‌های کشور به‌حداعلا رسیده بوده است، این فقط برای

این بوده است که علم بوده است، تربیت اخلاقی و دینی و معنوی نبوده است. اگر دانشگاه از اول که ایجاد شد و تحقق پیدا کرد، این دو رکن در آن پیاده شده بود: رکن علم و رکن تربیت معنوی، اگر این دو جهت در دانشگاه پیدا شده بود، محصولات این دانشگاه هم محصولاتی صحیح و مترقی و سازنده بود و کشور ما به این حالی که ما الآن داریم می‌بینیم نبود (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۶، صص. ۴۹۸-۴۹۶).

باید محتوا را درست بکنید. باید کوشش کنید به اینکه آموزش، آموزش صحیح باشد. آموزش صحیح باید باشد. آموزش وقتی مفید خواهد شد که ترکیه باشد که تربیت روحی و اخلاقی در آن باشد. در دانشگاه‌ها و در سایر مراکز علم، چه در آنجاهایی که علمای روحانی هستند و چه در آنجاهایی که دانشمندهای غیرروحانی هستند، این‌ها باید اشخاصی باشند در آن‌ها که این طلاب را در آنجا و این دانشجوها را در اینجا تربیت اخلاقی بکنند. ترکیه بکنند نفوس این‌ها را. همان‌طوری که دارند تحصیل می‌کنند ترکیه نفس هم داشته باشند (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۲، ص. ۴۹۶).

روش

رویکرد این پژوهش، کیفی و از نوع پدیدارشناسی است؛ زیرا به دنبال توصیف، رمزگشایی و کشف تجربیات مختلف پیرامون موضوع است و فرض اساسی پدیدارشناسی این است که ما تنها چیزی را می‌فهمیم که آن را تجربه کنیم. (Patton, 1999, P. 1204) یک جوهره یا معنای واقعی در تجربیات مشترک وجود دارد. پدیدارشناسی با «آگاهی»، با انواع تجربه‌ها، با اعمال و همبستگی‌های آن‌ها سروکار دارد و برای انجام آن باید یاد بگیریم آنچه را که در مقابل چشمانمان قرار دارد ببینیم، تشخیص دهیم، توصیف کنیم، این کار مستلزم مطالعات دقیق و پرزحمت است (Husserl & Moran, 2012, P. 148). در واقع داده‌ها از افرادی گردآوری می‌شوند که تجربه کامل پیرامون پدیده مورد نظر دارند. در این راستا افراد انتخاب شده خود، این تجربه زیستی را داشته و تحت تأثیر آموزه‌های شاگردپروری اساتید خود بوده‌اند.

با توجه به اینکه روش این پژوهش در زمره روش‌های کیفی قرار داشته و داده‌ها و اطلاعات کتابخانه‌ای با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته. اکثر روش‌های تحلیلی با استفاده از شاخص‌های توصیفی و به صورت عمده با استفاده از فراوانی کدهای باز و محوری است.

در این پژوهش به دلیل جستجو و شناخت حقایق موجود در حوزه شاگردپروری که زمینه‌ساز شاگردپروری اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌هاست، جامعه هدف، اندیشمندان دینی در نظر گرفته شده که تجربه شاگردپروری را داشته و به عبارتی در این خصوص تجربه زیسته داشته‌اند و شامل:

- جامعه: آثار اندیشمندان دینی ایرانی پنجاه سال اخیر، به زبان فارسی در حوزه علوم تربیتی است.

- نمونه: به صورت هدفمند انتخاب شد.

- ابزار گردآوری داده‌ها: محقق

- تحلیل داده‌ها: تحلیل محتوا

به منظور انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری هدفمند و غیر احتمالی استفاده شده این نمونه‌گیری برای زمانی مناسب است که نمونه‌ها از نظر اهداف پژوهش اطلاعات کافی داشته باشند (Patton, 1999, P. 1197). برای انتخاب نمونه جامعه آماری، به صورت هدفمند با توجه به عنوان (اندیشمندان دینی ایرانی)، ملاک انتخاب اشخاصی است که سطح درس خارج را گذرانده و حداقل یک اثر در حوزه علوم تربیتی دارند و بر این اساس موارد ذیل به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده است. اشباع نظری (کفایت داده‌های گردآوری شده جهت تحلیل و ارائه گزارش نهایی) مبنای اتمام گردآوری داده است.

روایی نتایج از دو جنبه بررسی و مورد تأیید قرار گرفت: اول آنجا که بخشی از نتایج پیشنهادی در این پژوهش، در تحقیقات پیشین تحلیل و تفسیر شده است که خود منجر به روایی نتایج شده است. دوم اینکه نتایج استخراج شده به دو تن از اساتید و پژوهشگران مدیریت آموزشی ارائه شد و با اندکی تغییرات مورد پذیرش ایشان قرار گرفت.

برای محاسبه پایایی باز آزمون، معمولاً از میان آثار مورد تحلیل قرار گرفته، چند اثر برای

نمونه انتخاب و هر یک از آثار در فاصله زمانی کوتاه و مشخص دو بار کدگذاری شده، سپس کدهای مشخص شده با یکدیگر مقایسه شد. این روش برای ارزیابی ثبات کدگذاری پژوهشگر به کار می‌رود. در هر یک از آثار، کدهایی که در دو مقطع زمانی، مشابه یکدیگر بوده، با عنوان «توافق» و کدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» مشخص شد.

نتایج استخراج شده از جامعه مورد مطالعه

مضمین	منبع	فراوانی
ایجاد احساس مسئولیت، ترغیب و انگیزه علم‌آموزی استاد در شاگردان	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۵۵.۴۱.۳۳.۱۳.۱۴.۶۷.۱۲.۵.۱.۱۰.۱۱.۲۹.۶۵	۲۱
علاقه، تبحر، تسلط استاد و اهتمام به تدریس و شناخت و استفاده از روش‌های گوناگون تدریس	۶۶.۳۲.۴۶.۴۷.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۵۵.۴۱.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۱.۴.۱۱.۳۱.۶۵	۲۴
انتقال مفاهیم و مطالب به‌درستی، کامل و با صداقت و بی‌طرفی به شاگرد	۵۵.۴۱.۳۳.۱۴.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۳۹.۶.۷.۱۲.۵.۶.۱.۳.۲۸.۳۱	۲۰
تقویت مهارت به کارگیری اصول و فنون آموخته‌شده شاگرد در ارتباط با دیگران	۱۲.۵.۳۱.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۶۸.۶۹.۴۹.۵۵.۴۱.۳۳.۱۴.۶۷	۱۷
کشف، شکوفایی و پرورش استعداد های شاگرد	۴۹.۵۵.۴۰.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۶۹.۴۱.۳۳.۱۳.۱۵.۱۴.۶۷.۱.۲۸.۶۵	۱۷
تساهل و انعطاف‌پذیری استاد در تدریس و کلاس	۱۴.۶۷.۱۲.۵.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۶۹.۴۹.۵۵.۴۱.۳۳.۱۳.۱۵.۶.۴.۱۰.۶۵	۱۹
مدیریت زمان و برنامه‌ریزی استاد و نهادینه کردن آن در شاگرد	۳۶.۵۵.۴۱.۶۶.۳۲.۶۳.۳۳.۱۴.۶۷.۱۲.۵.۶۵	۱۰
استفاده از مکانیزم بازخورد استاد در آموزش و پرورش شاگرد	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۶۸.۶۹.۵۵.۴۱.۳۳.۱۳.۱۴.۶۷.۱۲.۵.۱.۳.۲۸.۲۹.۶۵	۲۱
مطالعه محور بودن استاد	۶۶.۴۸.۶۳.۶۸.۵۱.۴۱.۳۳.۱۴.۶۷.۱۲.۵.۳.۶۵	۱۲
کسب صلاحیت و شایستگی علمی و حرفه‌ای استاد	۶۶.۴۸.۶۳.۶۸.۵۱.۱۲.۵.۳.۶۵.۴۱.۳۳.۱۴	۱۲
ایجاد و تقویت روحیه تحقیق و پژوهشگری در شاگرد	۱۰.۱۱.۲۹.۶۵.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۶.۷۰.۴۹.۴۱.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۱۲.۵.۲	۲۰
نهادینه کردن باور توانایی پژوهش و تحقیق در شاگرد	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۷۰.۵۳.۵۵.۴۰.۴۱.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۵.۶.۷.۱.۲.۴.۱۰.۶۵	۲۴

۲۴	۳۲،۴۸،۶۶،۶۳،۳۶،۶۸،۵۳،۵۵،۵۷،۴۱،۴۴،۳ ،۳،۱۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۶۵	ایجاد فضای مباحثه و تشویق شاگرد به شرکت در مباحث
۲۷	۲۹،۳۰،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸،۶۹، ۷۰،۵۳،۵۵،۴۱،۴۴،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵، ،۶،۷،۲،۱۰	راهنمایی و مشاوره مشفقانه شاگرد در امر تحقیق و پژوهش
۲۵	۵۳،۵۵،۳۸،۴۳،۴۴،۳۳،۱۳،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶، ۶،۶۸،۶۹،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۶۵	توأم بودن علم و عمل استاد و نهادینه کردن آن در شاگرد
۲۲	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۸،۴۱،۳۶،۶۹،۷۰،۴۹،۵۵،۳ ۳،۱۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۲،۴،۱۰،۲۹،۶۵	ایجاد بینش و تقویت فرهنگ در شاگرد
۱۹	۶۷،۱۲،۶،۷،۴،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۷ ،۰،۴۹،۵۳،۵۵،۴۱،۳۳،۱۳	فراهم کردن زمینهٔ فعالیت فرهنگی شاگرد در دانشگاه و بیرون دانشگاه
۲۲	۶۵،۶۶،۳۸،۴۱،۴۴،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۵۷،۳ ،۳،۱۳،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۲،۴	وجود احترام و پایبندی به آداب و رسوم فرهنگی در استاد
۱۹	۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۴۹،۵۰،۳۸،۴۱،۳۳،۱۳،۱ ۴،۱۲،۵،۶،۲،۳،۲۸،۶۵	پذیرش و به کارگیری فرهنگ عذرخواهی در استاد و تقویت آن در شاگرد
۱۰	۴۸،۶۳،۵۵،۱۳،۱۴،۵،۶،۲،۴،۶۵	نهادینه کردن احترام به آداب و رسوم فرهنگی در شاگرد
۱۷	۵۵،۴۱،۳۳،۱۳،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۶۸،۴۹،۱۵،۶ ۷،۱۲،۵،۲،۳،۶۵	تقویت روحیهٔ حفظ حرمت دیگران در شاگرد
۱۶	۲،۴،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۷۰،۵۵،۴۱، ۳۳،۱۳،۱۵،۶۷	صداقت استاد در گفتار و عمل و نهادینه کردن آن در شاگرد
۲۱	۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۷۰،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵۶ ،۷،۲،۴،۲۹،۳۰،۶۵	تقویت روحیهٔ تواضع، فروتنی، گذشت و ایثار شاگرد نسبت به دیگران
۲۳	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۴۹،۵۵،۴۱،۴۲،۳۳،۱ ۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۴،۶۵	ارتقای شخصیت اخلاقی شاگرد به وسیلهٔ استاد
۱۷	۳۲،۴۸،۶۳،۶۹،۴۹،۵۵،۴۱،۳۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵، ۶،۷،۲،۴،۶۵	محبت و دلسوزی استاد نسبت به شاگرد
۱۸	۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۴۹،۵۰،۴۱،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴ ،۱۲،۵،۶،۲،۶۵	احترام و رعایت حقوق متقابل استاد و شاگرد
۸	۷،۲،۴،۶۵،۶۶،۳۲،۶۳،۳۳	توجه دادن شاگرد به پایبندی به دستورات اخلاقی و توجه به کرامت انسانی

۲۸	۶۳،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۶۶،۳۲،۴۸،۴۹،۵۳،۵۵، ۴۱،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۲،۴،۱۰،۲۸، ۲۹،۳۰،۶۵	ایجاد تعادل و عدالت بین شاگردان و استاد (عدم تبعیض بین شاگردان)
۲۲	۱۲،۵،۱،۱۰،۱۱،۲۹،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶، ۶۸،۵۵،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۶۷،۳۱،۶۵	ایجاد و تقویت روحیه پرهیز از تفاخر و تکبر و تمسخر دیگران در شاگرد
۲۹	۳۴،۳۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۳، ۵۵،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۲،۳،۴،۱۰، ۶۵،۵،۶،۷،۱	رعایت ارزش‌های اخلاقی و داشتن اخلاق حرفه‌ای استاد
۲۷	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۶۹،۵۵،۵۷، ۳۹،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۳،۱۰،۲، ۸،۳۱،۶۵	خوش خلقی و بشاشت استاد نسبت به شاگرد و نهادینه کردن آن در شاگرد
۲۳	۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶، ۸،۵۵،۴۱،۳۳،۱۳،۱۰،۱۱،۲۸،۲۹،۶۵	وفای به عهد و پیمان استاد و نهادینه کردن آن در شاگرد
۵	۳۲،۶۳،۳۳،۲،۶۵	توجه استاد به امر به معروف و نهی از منکر و توصیه و نهادینه کردن آن در شاگرد
۱۰	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۹،۷۰،۳۳،۶۷،۶۵	اهتمام استاد به تقوا، غیرت مداراری و نهادینه کردن آن در شاگرد
۱۳	۴۸،۶۳،۵۵،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴،۱۲،۵،۶،۲،۴،۶۵	تقویت بینش الهی در شاگرد
۱۷	۳۲،۴۸،۶۳،۶۹،۴۹،۵۵،۴۱،۳۳،۱۳،۶۷،۱۲،۵، ۶،۷،۲،۴،۶۵	عدم تحمیل عقاید دینی و اعمال اعتقادات و نظرات شخصی استاد به شاگرد
۳۶	۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳، ۶،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۳،۵۵،۵۷،۳۹،۴۰،۴۱،۱۲، ۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۶۵	توجه استاد به ورزش و تندرستی و تشویق و توجه دادن شاگرد به اثرات مثبت آن
۲۷	۳۹،۴۱،۳۳،۱۳،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶، ۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۵،۱۴،۱۵،۶۷،۶،۱،۲،۳،۱۰، ۶۵،۱۲،۵	توجه استاد به سلامت شاگرد و کمک و یاری شاگرد در زمان بیماری
۳۲	۳۵،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۵، ۵،۳۹،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۱،۲، ۳،۱۰،۲۹،۳۱،۶۵،۱۱،۲۸	توجه به حالات روحی شاگرد و سعی در ارتقای نشاط روحی شاگرد

۲۹	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵ ۵،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۱،۲،۳،۱۰، ۱۱،۲۸،۲۹،۶۵	مثبت‌گرایی استاد و القای مثبت‌اندیشی در شاگرد
۲۹	۱۱،۲۸،۲۹،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶ ،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۵،۳۹،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵ ،۶۷،۱۲،۵،۱،۲،۳،۱۰	تقویت حس امیدواری و نشاط و امید به آینده در شاگرد
۲۷	۱،۲،۳،۴،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۴ ۹،۵۵،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۶۷،۱۲،۵،۶،۱۰،۱۱ ،۶۵،۱۵	توجه به حفظ ظاهر و آراستگی در کلاس و نهادینه کردن آن در شاگرد
۳۵	۴۴،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۶،۳۲،۴۶،۴۸،۶۳،۳۴،۳ ۵،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۵،۳۹،۴۰،۴۱،۶۷،۱۲، ،۵،۶،۴،۱۰،۱۱،۲۸،۲۹،۳۱،۶۵،۱،۲،۳	توجه به پاکیزگی محیط آموزش و تشویق شاگرد به سعی در مراقبت و نگهداری آن
۳۴	۴۴،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۶،۳۲،۴۶،۴۸،۶۳،۳۴،۳ ۵،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۵۵،۳۹،۴۱،۶۷،۱۲،۵،۶ ،۱،۲،۳،۲۸،۲۹،۳۱،۶۵،۱۰،۱۱	آشنا کردن شاگرد با نظام ارتباطی و معاشرتی اسلامی
۳۷	۲۸،۲۹،۳۰،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸،۶ ۹،۷۰،۴۹،۵۰،۵۳،۵۵،۵۷،۳۸،۴۱،۴۲،۴۳،۴۴، ،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰	ایجاد محیط تعاملی مناسب و دوستانه در کلاس برای شاگرد
۳۳	۶۸،۶۹،۷۰،۴۹،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۵۳،۵۵،۵ ۷،۴۰،۴۱،۴۴،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱، ۲،۳،۴،۱۰،۱۱،۲۹،۳۰،۳۱،۶۵	آشنا کردن شاگرد با اصول دوست‌یابی بر مبنای اصول اسلامی
۱۵	۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۶۸،۵۳،۵۵،۴۱،۳۳،۵،۱،۲، ۱۰،۶۵	وقت‌شناسی، حضور به‌موقع در کلاس و در دسترس بودن استاد در دانشگاه و نهادینه کردن آن در شاگرد
۱۱	۶۸،۵۵،۴۱،۳۳،۵،۱،۶۵،۶۶،۳۲،۶۳،۳۶	ایجاد و تقویت روحیه خود انضباطی در شاگرد
۱۰	۵۳،۵۵،۴۱،۳۳،۱،۶۶،۳۲،۳۶،۶۸،۶۵	تقویت توانایی ارتباط شاگرد با هم‌کلاسی‌ها
۳۶	۱۰،۲۸،۲۹،۳۰،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸ ،۶۹،۷۰،۴۹،۵۰،۵۳،۵۵،۵۷،۳۸،۴۱،۴۲،۴۴،۳ ،۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴	تقویت روحیه مهرورزی نسبت به هم‌نوع (دگرخواهی) در شاگرد
۱۶	۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۶۸،۵۵،۴۱،۳۳،۱۴،۱۵،۵،۶، ۱،۲،۳،۱،۶۵	افزایش توانایی تعامل اجتماعی شاگرد
۱۲	۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۳۳،۱۳،۱،۲،۶۵،۶۸،۵۵،۴۱	حفظ رابطه استاد شاگردی در طول تحصیل و پس از فارغ‌التحصیلی شاگرد

۳۷	۶۹،۷۰،۴۹،۵۰،۵۳،۵۵،۵۷،۳۸،۴۱،۴۲،۴۳،۴۴ ،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۲ ۸،۲۹،۳۰،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸	باور و تلاش استاد برای ایجاد تغییرات و نگرش مثبت در شاگرد
۱۱	۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۶۸،۵۳،۵۵،۴۱،۳۳،۶،۶۵	آگاهی دادن، انگیزه دادن و علاقه‌مند کردن شاگرد نسبت به رشته تحصیلی و بازار کار آن
۳۰	۱،۲،۳،۴،۱۰،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰، ۴۹،۵۰،۵۳،۵۵،۳۸،۴۱،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷ ،۱۲،۵،۶،۷،۶۵	ایجاد انگیزه و علاقه برای توجه شاگرد به آموزش مادام‌العمر
۲۴	۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۵۵،۴۱،۴۲،۳۳،۶۷،۱۲،۶، ،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۲۹،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸	آموزش، ترغیب، تشویق شاگرد به تفکر انتقادی
۳۰	۴،۱۰،۶۵،۶۶،۴۸،۶۳،۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰، ،۴۹،۵۳،۵۵،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵، ،۶،۷،۱،۲،۳،۳۲	تقویت توانایی تجزیه، تحلیل، نقد و حل مسئله در شاگرد
۲۵	۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۶۸،۵۱،۵۳،۵۵،۳۸،۳۹،۴۰،۴ ،۱،۳۳،۶۷،۵،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۱۱،۳۱،۶۵	ایجاد و تقویت تفکر خلاق و روحیه خلاقیت در شاگرد
۳۲	۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸،۶۹،۷۰،۵۰،۵۳،۵۵،۳ ،۸،۴۱،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳ ،۴،۲۹،۳۰،۶۵،۱۰،۲۸	ایجاد و تقویت اندیشه ورزی و ژرف‌اندیشی در شاگرد
۱۸	۴۱،۳۳،۱۳،۶۷،۶۶،۳۲،۶۳،۳۶،۵۳،۵۵،۳۸،۵ ،۶،۱،۲،۳،۶۵	ایجاد و تقویت سیالیت ذهنی در شاگرد
۲۹	۳۲،۴۸،۶۶،۶۳،۳۶،۶۹،۷۰،۴۹،۵۰،۵۳،۵۵،۴ ،۱،۴۲،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰،۲ ،۸،۶۵،۱۲،۵	وجدان کاری استاد و ایجاد و تقویت بینش وجدان کاری در شاگرد
۳۳	۳۴،۳۵،۳۶،۶۸،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۶۹،۴۹،۵۵،۳ ،۹،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵،۶،۷،۱،۲،۳ ،۴،۱۰،۱۱،۲۸،۲۹،۳۱،۶۵	ایجاد و تقویت احساس خود ارزشمندی، عزت و اعتماد به نفس در شاگرد
۸	۶۳،۵۵،۴۱،۳۳،۵،۶،۱،۳۱	ایجاد بینش توانایی تقویت هوش هیجانی در شاگرد
۳۱	۲۹،۳۰،۳۱،۶۵،۶۶،۳۲،۴۸،۶۳،۳۶،۶۸،۶۹،۷ ،۰،۴۹،۵۳،۵۵،۴۰،۴۱،۳۳،۱۳،۱۴،۱۵،۶۷،۱۲،۵ ،،۶،۷،۱،۲،۳،۴،۱۰	انتقادپذیر بودن استاد و سعی در اصلاح اشکالات خود

۳۷	۳.۴.۱۰.۲۸.۲۹.۳۰.۳۱.۶۵.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳ ۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۱.۵۳.۵۵.۳۸.۴۰.۴۱. ۴۲.۴۴.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۷.۱.۲	تقویت روحیه صبر، قناعت در خود و نهادینه کردن آن در شاگرد
۲۸	۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۹.۷۰.۴ ۹.۵۳.۵۵.۴۰.۴۱.۴۲.۳۳.۱۳.۵.۶.۷.۱.۲.۳. ۴.۱۰.۶۵	تقویت روحیه پذیرش حق و تزکیه عملی در شاگرد
۳۸	۱۲.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۴.۱۰.۲۸.۲۹.۳۰.۳۱۶۵.۶۶ .۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۱.۵۳.۵ .۵.۵۷.۳۸.۴۰.۴۱.۴۲.۴۴.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷	تقویت روحیه سعه صدر و تحمل اندیشه‌های مخالف در شاگرد
۱۸	۷.۱.۲.۳.۳۱.۶۵.۶۶.۳۲.۶۳.۳۶.۶۸.۵۱.۵۳. .۵۵.۴۱.۴۲.۳۳.۵.۶	تقویت روحیه تجربه کردن و تجربه پذیری در شاگرد
۱۷	۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۶۹.۱۴.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۶ ۵.۵۵.۴۰.۴۱	ایجاد و تقویت بینش سیاسی در شاگرد
۱۱	۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۶۹.۴۱.۴۳.۶.۷.۳.۶۵	ایجاد و تقویت اندیشه‌ورزی و ژرف‌اندیشی سیاسی در شاگرد
۲۱	۳.۱۰.۲۸.۳۱.۶۵.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۵۵. .۳۹.۴۱.۳۳.۱۴.۶۷.۱۲.۵.۶.۱	اطلاع استاد از مسائل به روز سیاسی جامعه و رفع شبهات شاگرد در خصوص آن
۳۵	۱.۲.۳.۴.۱۰.۱۱.۲۸.۲۹.۳۱.۶۵.۶۶.۳۲.۴۶.۴ ۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۵.۳۹.۴۰ .۴۱.۴۴.۳۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶	ایجاد و تقویت روحیه سخت‌کوشی و استقلال‌طلبی در شاگرد
۴۱	۱۲.۵.۶.۷.۱.۶۶.۳۲.۴۶.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶ .۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۱.۵۳.۵۵.۳۸.۴۰.۴۱.۴ ۲.۴۳.۱۴.۱۵.۶۷.۲۳.۴.۱۰.۲۸.۲۹.۳۰.۳۱.۶ ۵.۴۴.۳۳۱۳	تقویت توانایی و جرأت در ابراز اندیشه و مهارت نه گفتن در شاگرد
۴۱	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹. ۵۰.۵۱.۵۳.۵۵.۵۷.۳۸.۴۰.۴۱.۴۲.۴۳.۴۴.۳ ۳۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۴.۱۰.۲۸.۲ ۹.۳۰.۳۱.۶۵	ایجاد و تقویت روحیه آزادگی و ترقی‌طلبی در شاگرد
۲۲	۱۰.۳۱.۶۵.۶۶.۳۲.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۶۹.۵ .۵.۴۱.۳۳.۱۵.۶۷.۵.۶.۱.۲.۳.۴	عدم تفتیش عقاید شاگرد و اعمال و تحمیل نظرات شخصی استاد در او

۳۳	۳۶.۶۸.۵۳.۵۵.۳۸.۴۰.۴۱.۴۲.۴۳.۴۴.۳۳.۱ ۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۷.۱.۲. ۳.۴.۱۰.۲۸.۲۹.۳۰.۳۱.۶۵	ایجاد و تقویت روحیه پرسشگری و حق طلبی در شاگرد
۳۶	۳۱.۶۵.۶۶.۷.۱.۲.۳۲.۴۶.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶ ۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۵.۳۹.۴۰.۴۱.۴۴.۳۳.۱۳.۱ ۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۳.۴.۱۰.۱۱.۲۸.۲۹	ایجاد و تقویت روحیه ظلم ستیزی و عدالت طلبی در شاگرد
۲۲	۴۰.۴۱.۳۳.۱.۲.۱۰.۱۱.۶۵.۶۶.۳۲.۴۶.۴۸.۶۳ ،۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۵.۳۹	جویا شدن مشکلات شاگرد در داخل و خارج کلاس و سعی استاد در حل آن و امداد او
۳۵	۵۷.۳۹.۴۰.۴۱.۴۲.۶۶.۳۲.۴۶.۴۸.۶۳.۳۴.۳ ۵.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۱.۵۳.۵۵.۴۳.۴۴. ۳۳.۱۳.۱.۲.۳.۴.۱۰.۶۵۱۲.۵.۶.۷	مسئولیت پذیر بودن استاد و ایجاد و تقویت روحیه مسئولیت پذیری اجتماعی در شاگرد
۳۴	۶۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۳.۵۵.۴۰.۴۱.۴۲.۳۳ ،۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۴.۱۰.۲۸.۲ ۹.۳۰.۳۱.۶۵.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶	تقویت روحیه درک نیازها و نگرش دیگران در شاگرد
۱۲	۴۸.۶۳.۳۶.۵۳.۵۵.۴۱.۳۳.۵.۶.۱.۳۱.۶۵	قانون مداری و قانون گرایی استاد و تقویت این روحیه در شاگرد
۳۹	۱۱.۲۸.۲۹.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸ ،۶۹.۷۰.۴۹.۵۰.۵۳.۵۵.۳۸.۳۹.۴۰.۴۱.۴۲. ۳۳.۱۳.۶۷.۱۲.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۴.۱۰.۳۰.۳۱.۶ ۵.۱۴.۱۵	لزوم ارتقای روحیه خدمتگزاری در استاد و تقویت آن در شاگرد
۱۸	۳.۶۵.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۵۳.۵۵.۴۱.۴۴ ،،۳۳.۱۳.۱۴.۵.۱.۲	تقویت روحیه تعاون و مشارکت در شاگرد
۸	۳۲.۶۳.۳۶.۶۹.۳۳.۲.۴.۶۵	آموزش و تقویت حس مسئولیت پذیری و رفتار متعهدانه شاگرد در قبال خانواده
۴۰	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۴.۳۵.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰.۴۹. ۵۰.۵۳.۵۵.۵۷.۳۸.۳۹.۴۰.۴۱.۴۲.۳۳.۱۳.۱ ۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۶.۷.۱.۲.۳.۴.۱۰.۱۱.۲۸.۲۹ ،۳۰.۳۱.۶۵	آموزش حقوق متقابل شاگرد و والدین و رعایت آن به شاگرد

۳۸	۲.۳.۴.۱۰.۲۸.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۶۹.۷۰. ۴۹.۵۰.۵۱.۵۳.۵۵.۵۷.۳۸.۴۰.۴۱.۴۲.۴۴.۳ ۳.۱۳.۱۴.۱۵.۶۷.۱۲.۵.۲۹.۳۰.۳۱.۶۵.۶.۷.۱	تقویت روحیه ادب، مهربانی، سیاست‌گذاری و قدرشناسی شاگرد نسبت به خانواده
۱۵	۶۶.۳۲.۶۳.۳۶.۵۵.۳۸.۴۱.۳۳.۵.۶.۷.۱.۲ .۳.۶۵	آموزش و تقویت تاب‌آوری اجتماعی شاگرد
۱۰	۳۳.۱.۶۶.۴۸.۵۳.۲.۳.۴.۶۵.۶۳	فراهم کردن زمینه فعالیت اجتماعی شاگرد در دانشگاه و خارج دانشگاه
۱۶	۶۶.۶۳.۶۸.۵۳.۵۵.۵۷.۴۱.۱۳.۱۴.۶.۱.۲.۳. ۶۵.۳۲.۴۸	ایجاد و تقویت روابط و تعامل اجتماعی استاد در شاگرد
۱۱	۵۵.۳۳.۱۳.۶۶.۳۲.۶۳.۳۶.۵۳.۲.۳.۱۰	آموزش احترام به هویت جمعی و فرهنگی و حفظ آن به شاگرد
۱۱	۳۲.۶۳.۳۶.۵۵.۴۱.۴۳.۳۳.۱۳.۵.۲.۴	برقراری ارتباط بین محتوای آموزشی و مسائل و ابعاد زندگی به وسیله استاد
۱۴	۴۳.۶۶.۶۳.۳۶.۶۸.۵۳.۵۵.۳۳.۵.۶.۳.۶ ۵.۱.۲	کمک، پشتیبانی و حمایت استاد از شاگرد در دوره تحصیل و پس از تحصیل
۱۶	۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۵۵.۴۱.۴۳.۱۴.۱۵.۵ .۶.۲.۳.۶۵	احترام استاد به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نهادینه کردن آن در شاگرد
۲۷	۱۴.۱۲.۵.۱.۲.۳.۶۶.۳۲.۴۸.۶۳.۳۶.۶۸.۴۹ .۵۳.۳۸.۴۱.۴۲.۴۳.۳۳.۱۳.۴.۱۰.۲۹.۳۱.۶ ۵.۵۵.۵۷	رعایت حقوق شهروندی از طرف استاد و نهادینه کردن آن در شاگرد

نتیجه‌گیری

یک دانشگاه، نهادی دانشی اجتماعی و فرهنگی است، فلسفه وجودی دانشگاه تولید خیر عمومی و رفاه اجتماعی از طریق علم‌ورزی، علم‌آموزی و دانش‌پژوهی است. در این میان، از رویکرد فنی می‌توان گفت، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها بزرگ‌ترین نقش را در بهبود کیفیت آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی ایفا می‌کنند و عملکرد آن‌ها در این زمینه نقش محوری خواهد داشت؛ لذا زمینه‌سازی برای بهبود عملکرد آن‌ها ضرورت می‌یابد و اختصاص جریانی اثربخش از یاددهی و یادگیری و تربیت دانشجویان در تمام ابعاد، در آموزش عالی بیشتر احساس می‌شود، توجه به شاگردپروری اعضای هیأت علمی به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی مطرح است و توجه و اهتمام ویژه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی به نتایج حاصل از این پژوهش، باعث ارتقای عملکرد اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها در حوزه شاگردپروری شده که بزرگ‌ترین نقش را در بهبود کیفیت آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی ایفا می‌کند؛ لذا اختصاص جریانی اثربخش از یاددهی و یادگیری و تربیت دانشجویان در قالب شاگردپروری در تمام ابعاد، در آموزش عالی بیشتر احساس می‌شود، طی مطالعه، تحقیقی مشابه این پژوهش در زمینه شاگردپروری اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها در داخل و خارج کشور مشاهده نشد، مگر چند مورد انگشت‌شمار که در خصوص شاگردپروری اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها به‌طور عام و به یکی، دو مؤلفه مطرح شده در این تحقیق پرداخته بود. چنانکه مجموعه آن‌ها هم نتایج مطرح شده در این تحقیق را پوشش نداده‌اند. توجه به نتایج منتج از این تحقیق می‌تواند آنچه را که در مورد شاگردپروری اعضای هیأت علمی مورد بی‌توجهی و غفلت واقع شده است، بازایی کند و از طریق مقایسه این نتایج با وضعیت فعلی شاگردپروری حاکم بر دانشگاه‌ها، می‌توان ابعاد جدید و تازه‌ای را به شرایط فعلی افزود و از این طریق کاستی‌ها و نواقص را از بین برد. با توجه به تأکیدات و منویات مقام معظم رهبری در خصوص شاگردپروری در دانشگاه‌ها، توجه به نتایج این تحقیق ضروری و قابل‌تعمیم به دیگر مراکز آموزشی، از جمله مدارس است. نتایج تحقیق درعین حال واقع‌گرایانه و کاربردی برای اهداف شاگردپروری در دانشگاه‌هاست.

منابع

- اشرفی امین، یونس و امیر طاهری افشار، سعید (۱۳۹۳). الگوی روابط استاد و دانشجو در آموزه‌های دینی. اولین کنگره ملی تفکر و پژوهش دینی.

<https://civilica.com/doc/370178/>

- اله ویسی، گه شین (۱۳۸۹). اخلاق حرفه‌آستادی: تأملی بر دیدگاه‌ها و نظرات اساتید و دانشجویان دانشگاه کردستان. کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/658209cd14cad3f0986b9b179da2a227>

- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۹). صحیفه‌امام خمینی. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۸). جهاد اکبر. قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

- بهادر، حمیدالله؛ فرجی ارمکی، اکبر؛ قربانی، راهب و دهقانی، الهام (۱۳۹۲). عوامل مؤثر در برقراری ارتباط بین استاد و دانشجو؛ دیدگاه دانشجویان پزشکی مقطع علوم پایه. نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۴ (۲۲)، ۱۹۵-۲۰۰.

https://edebmj.ir/browse.php?a_id=399&sid=1&slc_lang=fa

- پاشنا، مرضیه (۱۳۹۳). پیش‌بینی خلاقیت بر اساس اهداف پیشرفت و خودکارآمدی تحصیلی در دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#//articles/0/c662c8207457860f5e28090d8cb4708>

- حائری زاده، سید علی، اصغرپور ماسوله، احمدرضا، نوغانی، محسن و میرانوری، سیدعلی‌رضا (۱۳۸۸). بررسی تأثیر روابط اجتماعی استاد- دانشجو بر موفقیت تحصیلی دانشجویان. مجله علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۶ (۱)، ۲۷-۵۳.

<https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.8746>

- حجتی، محمدباقر (۱۳۶۵). آداب تعلیم و تعلم در اسلام. (ترجمه گزارش گونه کتاب منیه‌المزید و المستفید). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

- حریراوی، روح‌الله (۱۳۹۴). سنت شاگرد پروری؛ محورها و اولویت‌ها، با نگاه به فرمایشات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، پایگاه اطلاع‌رسانی: نشست دوره‌ای اساتید سطوح عالی و خارج حوزه علمیه، دسترسی در ۱۳۹۴/۰۲/۲۴.

<https://www.neshasteasatid.com/node/1295>

- حسینی، سید علی و قدسی، ابوالفضل (۱۳۹۵). روش‌های تربیتی امام صادق^(ع) در شاگردپروری. فصلنامه بلاغ مبین، ۱۰(۴۸-۴۹)، ۹۴-۱۱۴. <http://noo.rs/iyy49>
- حسینی نسب، داود و علی اقدم، اصغر (۱۳۷۶). فرهنگ واژه‌ها، تعاریف و اطلاعات تعلیم و تربیت. تبریز: انتشارات احرار، چاپ اول.
- خادم زاده، علی (۱۳۹۴). لزوم رابطه علمی معنوی و رابطه مشاوره‌ای استاد و شاگرد. پایگاه نشست دوره‌ای اساتید سطوح عالی و خارج حوزه علمیه قم. neshasteasatid.com/node/1338
- داور پناه، ابوسعید، علوی، حمیدرضا و رستمی نسب، عباسعلی (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی ویژگی‌ها و روابط معلم و شاگرد از دیدگاه امام محمد غزالی و توماس آکویناس. مطالعات روانشناسی تربیتی، ۱(۱۳) ۵۷-۲۲. <https://doi.org/10.22111/jeps.2011.1006>
- داوری، احد و سبحانی، محمد (۱۳۹۴). چرایی و مبانی شاگردپروری در سیره علمی و عملی امام صادق^(ع). مجموعه مقالات نخستین همایش اهل بیت^(ع) و تولید علم <https://sid.ir/paper/885915/fa>
- زین‌آبادی، حسن رضا، مرادی برزل آباد، رقیه، یاسینی، علی و تابان، محمد (۱۳۹۵). محیط پژوهش‌آموزی، کیفیت تعامل استاد - دانشجو و خودکارآمدی پژوهش: ارائه یک الگو. مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۵(۲)، ۳۳۹-۳۵۸. <http://noo.rs/j6dqx>
- سبحانی نژاد، مهدی و رسولی، رحیمه (۱۳۸۸). تبیین جایگاه و ضرورت شاگردپروری و مؤلفه‌های آن به‌منظور اثربخش‌سازی نظام آموزش و پژوهش دانشگاهی. فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۱۳(۴۴)، ۸۰-۱۱۲. <http://noo.rs/Wwp7T>
- سلامی محمدآبادی، فاطمه (۱۳۸۸). رابطه هوش هیجانی، خودپنداره و عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان. <https://lib1.kashanu.ac.ir//dL/search/default.aspx?Term=9364&Field=0&DTC=7>
- سیفی، ندا، بلخاری قهقی، حسن و محمد زاده، مهدی (۱۳۹۶). تأملی در رابطه‌ی استاد و شاگردی در آموزش هنرها با تأکید بر نظام سنتی. مجله نگره، ۱۲(۴۲)، ۳۳-۵۷. <https://doi.org/10.22070/negareh.2017.528>

- صادق پور، ناهیده (۱۳۹۰). بررسی رابطه توانایی حل مسئله علمی با مهارت‌های زندگی (تفکر خلاق، حل مسئله و تصمیم‌گیری) دانشجویان دانشگاه تبریز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3b634c90df4bd88ee385f0f35e789387>

- صالحی، اکبر و یاراحمدی، مصطفی (۱۳۸۷). تبیین تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبایی با تأکید بر هدف‌ها و روش‌های تربیتی. دو فصلنامه تربیت اسلامی، ۳ (۷)، ۲۳-۵۰.
https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_126.html

- صیامیان، حسن؛ بالاغفاری، آریتا؛ علی گلبندی، کبری؛ رضائزاد، سیده فرشته؛ شریفی نیک، مریم؛ شهرابی، افسانه و قاضی زاده، زینب (۱۳۹۱). ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان. مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران (نامه دانشگاه)، ۲۲ (۹۶)، ۱۰۶-۱۱۳.
<http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-1703-fa.html>

- غفاری هشجین، زاهد، کشاورز شکری، عباس، میرزا محمدی، محمدحسن و آمر ورامینی، نرگس (۱۳۹۱). مؤلفه‌های اخلاق علمی و شاگردپروری در سیره علمی - آموزشی امام خمینی. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، ۷ (۱۵)، ۶۵-۸۸.

https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_30.html

- کرم‌خانی، زینب (۱۳۸۸). بررسی وضعیت مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان و چگونگی آموزش آن از سوی اساتید دانشگاه در نظام آموزش عالی (مطالعه موردی دانشگاه مازندران مجموعه پردیس). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.

<https://www.virascience.com/thesis/498179>

- کهنوجی، مرضیه (۱۳۹۷). نقش و کاربست مؤلفه‌های تعامل عاطفی در روابط استاد و دانشجو در کلاس درس. نشریه برگ فرهنگ، ۲ (۲)، ۱۵۹-۱۶۶.

https://bargefarhangsj.ut.ac.ir/article_66918.html

- Ahmad, C. N. C.; Shaharim, S. A. & Abdullah, M. F. N. L. (2017). Teacher-student interactions, learning commitment, learning environment and their relationship with student learning comfort. Journal of Turkish Science Education, 14(1), 57-72. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1344285.pdf>

-
- Alah Veysi, G. Sh. (2008). The ethics of teaching profession: a reflection on the views and opinions of Kurdistan University professors and students. Master's thesis, University of Kurdistan.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/658209cd14cad3f0986b9b179da2a227>
  - Ashrafi Amin, Y.; Amir Taheri Afshar, S. (2014). The Model of Teacher-Student Relations in Religious Teachings. The First National Congress of Religious Thought and Research. <https://civilica.com/doc/370178/>
  - Astin, A. W.; Astin, H. S. & Lindholm, J. A. (2010). Cultivating the spirit: How college can enhance students' inner lives. Jossey-Bass.
  - Bahadur, H.; Faraji-Eramaki, A.; Ghorbani, R. ;Dehghani, E. (2013). Effective factors in establishing communication between professor and student; Perspectives of medical students in basic sciences. Journal of Educational Strategies in Medical Sciences, 4(22), 195-200. https://edcbmj.ir/browse.php?a_id=399&sid=1&slc_lang=fa
  - Capeheart, M. J. (2005). Role of Spirituality and Spiritual Development in Student Life Outside the Classroom. New directions for teaching and learning, 104, 31-36. <https://doi.org/10.1002/tl.210>
  - Chang, H., Longman, K. A. & Franco, M. A. (2014). Leadership development through mentoring in higher education: A collaborative autoethnography of leaders of color. Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 22(4), 373-389. <https://doi.org/10.1080/13611267.2014.945734>
  - Dalton, J. C. (2004). Supporting Students' Spiritual Growth in College: Recommendations for Student Affairs Practitioners. Journal of College and Character, 5(10). <https://doi.org/10.2202/1940-1639.1406>
  - Davari, A.; Sobhani, M. (2015). The reasons and foundations of discipleship in the scientific and practical life of Imam Sadiq (AS). Collection of articles of the first conference of Ahl al-Bayt (AS) and the production of knowledge. <https://sid.ir/paper/885915/fa>
  - Davarpanah, A. S.; Alavi, H. R. & Rostami Nasab, A. A. (2011). A Comparative Study of the Characteristics and Relationships of Teacher and Student from the Perspective of Imam Muhammad Ghazali and Thomas Aquinas. Educational Psychology Studies, 1(13), 22-57. <https://doi.org/10.22111/jeps.2011.1006>

- Ghafari Hashjin, Z.; Keshavarz Shokri, A.; Mirzamohammadi, M. H. & Amer Varamini, N. (2012). Components of scientific ethics and discipleship in the scientific and educational life of Imam Khomeini (RA). Quarterly Scientific Journal of Islamic Education. 7(15), 65-88. https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_30.html
- Haerizadeh, S. A.; Asgharpour, A.; Noghani, M. & Miranvari, A. (2009). Investigating the Impact of Student-Faculty Member Interactions on Students' Educational Achievement. Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences, 6(1), 27-53. <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.8746>
- Hagenauer, G. & Volet, S. E. (2014). Teacher-student relationship at university: an important yet under-researched field. Oxford Review of Education, 40(3), 370-388. <https://doi.org/10.1080/03054985.2014.921613>
- Hojati, M. B. (1986). Teaching Ethics and Learning in Islam. (Translation of the report of the book "Maniyeh al-Murid and al-Mustafid"). Tehran: Islamic Culture Publishing House. [In Persian]
- Harizavi, R. (2015). The tradition of discipleship; Axes and Priorities, Looking at the Statements of His Holiness Ayatollah Khamenei. Information Base: Periodic Meeting of Professors of Higher Levels and Outside the Seminary, Accessed on 24/02/2015. <https://www.neshasteasatid.com/node/1295>
- Hosseini Nasab, D. & Ali Aghdam, A. (1997). Dictionary of terms, definitions and information on education, Tabriz: Ahrar Publishers, first edition. [In Persian]
- Hosseini, S. A. & Qudsi, A. (2016). Imam Sadiq (AS)'s educational methods in discipleship. Balagh Quarterly, 10(48-49), 94-113. <http://noo.rs/iyy49>
- Husserl, E. & Moran, D. (2012). Ideas: General introduction to pure phenomenology. Routledge.
- Kahnooji, M. (2018). The role and application of emotional interaction components in teacher-student relationships in the classroom. Barg Farhang Journal, 2(2), 159-166. https://bargefarhangsj.ut.ac.ir/article_66918.html
- Karamkhani, Z. (2009). Studying the status of critical thinking skills in students and how they are taught by university professors in the higher education system (case study of Mazandaran University, Campus Complex), Master's thesis, Mazandaran University. <https://www.virascience.com/thesis/498179/>
- Khademzadeh, A. (2015). The necessity of a spiritual scientific relationship and

a consulting relationship between a teacher and a student. Information Base: Periodic Meeting of Professors of Higher Levels and Outside the Seminary. neshasteasatid.com/node/1338

- Khomeini, S. R. (2010). Collection of Imam works. Tehran: Imam Khomeini Education and Research Institute's Publications. [In Persian]
- Khomeini, S.R. (1999). Jihad Akbar. Qom: Imam Khomeini Education and Research Institute's Publications. [In Persian]
- Lechuga, V. M. (2011). Faculty-graduate student mentoring relationships: Mentors' perceived roles and responsibilities. *Higher Education*, 62(6), 757-771. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-011-9416-0>
- Pashna, M. (2014). Predicting Creativity Based on Academic Progress Goals and Self-Efficacy in Students, Master's Thesis, Shahid Rajae Teacher Training University. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/0c662c8207457860f5e28090d8cb4708>
- Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health services research*, 34(5 Pt 2), 1189-1208. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1089059/>
- Penner, R. (2001). Mentoring in higher education. *DIRECTION-FRESNO-*, 30(1), 45-52. <https://directionjournal.org/30/1/mentoring-in-higher-education.html>
- Pennings, H. J.; Brekelmans, M.; Sadler, P.; Claessens, L. C.; van der Want, A. C. & van Tartwijk, J. (2018). Interpersonal adaptation in teacher-student interaction. *Learning and Instruction*, 55(1), 41-57. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2017.09.005>
- Sadeghpour, N. (2011). Studying the relationship between scientific problem-solving ability and life skills (creative thinking, problem solving and decision-making) of Tabriz University students, *Master's thesis*, Tabriz University. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/3b634c90df4bd88ee385f0f35e789387>
- Salami Mohammad abadi, F. (2009). The relationship between emotional intelligence, self-concept and self-esteem with students' academic achievement, *Master's thesis*, Kashan University. <https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/844c92b1d51cb3a561f9097ccede9c25?sample=1>

- Santamaria C. G. (2017). Emotional and educational consequences of (im)politeness in teacher-student interaction at higher education. *Corpus pragmatics*, 1(3), 233-255. <https://doi.org/10.1007/s41701-017-0010-2>
- Salehi, A. & Yar ahmadi, M. (2009). Islamic Education from the Perspective of Allameh Tabatabai: With an Emphasis on Educational Objectives and Methods. *Journal of Islamic Education*, 3(7), 23-50. https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_126.html?lang=en
- Sayamian, H.; Balaghafari, A.; Ali Golbandi, K.; Rezanejad, S. F.; Sharifi Nik, M.; Shahrabi, A. & Ghazi Zadeh, Z. (2012). Characteristics of a Good University Lecturer According to Students. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences*, 22(96), 106-113. <http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-1703-en.html>
- Seifi, N.; Bolkhari ghehi, H. & Mohamadzadeh, M. (2017). A Reflection on the Relationship between Master and Disciple in Art Education with an Emphasis on Traditional System. *Negareh Journal*, 12(42), 33-45. <https://doi.org/10.22070/negareh.2017.528>
- Sobhani Nejad, M. & Rasouli, R. (2009). Explaining the position and necessity of student development and its components in order to make the university education and research system effective. *Quarterly Journal of Epistemological Studies in Islamic University*, 13(4), 80-112. <http://noo.rs/Wwp7T>
- Yu, C. & Jia, H. (2009). On the Cultivation of Innovative Talents in Colleges and Universities. *International Education Studies*, 2(4), 162-167. <https://doi.org/10.5539/ies.v2n4p162>
- Zeinabadi, H. R.; Moradi Barzalabad, R.; Yasini, A. & Taban, M. (2016). Research-learning environment, quality of professor-student interaction and research self-efficacy: presenting a model. *Management in Islamic University*. 5(2), 339-358. <http://noo.rs/j6dqx>